

DĚJINY ZEMÍ KORUNY ČESKÉ

Pokračování:

V praxi se však jednotlivé hlasy vážily, takže se konečné rozhodnutí obyčejně řídilo podle vůle „vyšších“ stavů, tj. panského a rytířského.

Základním právem sněmu bylo povolovat panovníkovi vybírání daní (berní); sněm ale tvořil i nové zákony, dával zásadní povolení k vojenským tažením za hranice země, uděloval cizincům *inkolát* (právo obyvatelské) a uvažoval o dalších veřejných záležitostech, shrnovaných pod pojmem „obecné dobré“. Sněmovní usnesení nevyžadovala králův souhlas. Po přijetí byla zapsána do zemských desek, čímž nabyla platnosti zákona. Od konce 15. století vycházela sněmovní usnesení tiskem, takže si je případní zájemci mohli snadno opatřit. Vedle zemského sněmu se konaly i sněmy či sjezdy krajské, na nichž rytíři volili své zástupce na zemský sněm, jelikož ne každý z nich si mohl dovolit delší a finančně náročný pobyt mimo domov.

Své sněmy měly i vedlejší země Koruny české. Na Moravě zasedali vedle tří uvedených stavů ještě katoličtí preláti, kteří si v markrabství uchovali poměrně silné postavení. Obdobně tomu bylo v Dolní Lužici, zatímco v Horní Lužici se sněm dělil pouze na kurii šlechtickou a městskou. Složitě poměry vládly ve Slezsku, kde část území spadala pod vládu českého krále a část pod kontrolu místních knížat. Protože český sněm byl orgánem nejmocnější země soustátí, strhl na sebe rozhodující postavení v rámci celé Koruny české, což vyvolávalo žárlivost, odpor a nesouhlas v obou Lužicích, na Moravě i ve Slezsku.

Dalším důležitým správním orgánem českého království byl zemský soud, právní tribunál, před který náležely všechny záležitosti šlechticů (pánů i rytířů) v případech právních i majetkových sporů a nejasností. Soud zasedal čtyřikrát ročně za předsednictví panovníka nebo nejvyššího purkrabího jako králova zástupce. Hlavními činiteli soudu byli zemský sudí (vedl vlastní řízení), nejvyšší písař (odpovídal za vedení písemných záznamů) a nejvyšší komorník, jenž se v této době staral o řádné vedení zemských desek, do nichž se vkládala konečná usnesení.

Vlastní vládní orgán Království českého tvořili nejvyšší zemští úředníci, z nichž každý pečoval o určité kompetence. Nejdůležitějším z nich byl nejvyšší purkrabí, zastupující v případě potřeby panovníka. Významné postavení zaujímal nejvyšší kancléř, jenž dával souhlas s vydáním každé významnější královské listiny. Podkomořimu pak náležela správa královských měst a potvrzování členů městských rad. Dále mezi nejvyšší zemské úředníky náleželi nejvyšší komorník, zemský sudí, zemský písař, hofmistr, dva purkrabí karlštejnští a purkrabí hradeckého kraje, pozůstatek role, již tento region hrál v husitské epoše. Rytířský

stav měl nárok pouze na obsazení funkce nejvyššího písaře zemského, purkrabího hradeckého kraje a podkomořiho (tím mohl být měšťan Starého Města pražského). Všechny ostatní úřady zastávali členové panského stavu. Na Moravě vládl český král z titulu markraběte moravského; nejvyšším správním úředníkem zde byl zemský hejtman. Zástupcem panovníka v Lužici byl fojt, ve Slezsku královští hejtmané.

Královská města se řídila městským právem; pro venkovské poddané představovala nejvyšší správní a soudní instanci jejich vrchnost, disponující na velkých panstvích vlastním úředním aparátem (hejtmané, purkrabí, regenti, rychtáři apod.).

V zásadních rysech si správa zemí Koruny české udržela tuto podobu až do třicetileté války. V Čechách a na Moravě pak zásadní změny přineslo vydání Obnoveného zřízení zemského roku 1627, resp. 1628.

Mocenský nástup Habsburků

České stavy příliš nemrzelo, že se smrtí Ludvíka Jagellonského rozpadla česko-uherská personální unie. Podle mínění většiny z nich byl tento vývoj přímo žádoucí. Stavovská reprezentace se totiž obávala, že český stát musel finančně přispívat na obranu uherské hranice proti Turkům. Na druhé straně však někteří šlechtici chápali rozměr osmanského nebezpečí i nezbytnost koordinovaného postupu proti němu. Nutnost zvolit panovníka (a o volitelnosti trůnu v Čechách téměř nikdo nepochyboval, ač roku 1510 uznal zemský sněm dědičná práva Vladislavovy dcery Anny) však tyto obavy zaplašila do pozadí. Stavové pochopitelně snili o panovníkovi, který by jim ponechal volnou ruku ve vnitřní politice a současně by byl vhodným reprezentantem státu ve vztahu k zahraničí. Kandidátů na královskou korunu bylo několik.

Z českých šlechticů připadali v úvahu Zdeněk Lev z Rožmitálu a Vojtěch z Pernštejna, ze slezských feudálů Friedrich Lehnický a Karel Münsterberský, oba vnuci Jiřího z Poděbrad. Všichni čtyři byli vlivní a poměrně bohatí, přesto však nebyli schopni v případě zvolení uhradit panovnické dluhy ve výši 300 000 zlatých! To si také uvědomili a kandidaturu nakonec neohlásili. Ze zahraničních uchazečů zůstali ve hře čtyři vážní kandidáti: bratři Vilém a Ludvík Bavorští z rodu Wittelsbachů, pak polský král Zikmund I. A třídvacetiletý Ferdinand Habsburský, arcivévoda rakouský. Na rozdíl od Wittelsbachů nesliboval, že královský dluh uhradí v plné výši, a nabídl polovinu částky. To čeští stavové považovali za seriózní a 23.10.1526 zvolili nepřítomného Ferdinanda českým králem, aniž tušili, že tak zajišťují Habsburkům vládu ve středoevropském prostoru na čtyři sta let.

Radostnou zprávu se Ferdinand dozvěděl na cestě do Vídně, kde sídlil. Představitelé vedlejších zemí Koruny české, roztrpčení postupem českého sněmu který strhl rozhodnutí na sebe, však Ferdinanda nezvolili, nýbrž přijali, čímž uznali dědické nároky jeho manželky, vyplývající z rozličných smluv, dohod i ze starších tradic. Manželkou ambiciózního Habsburka byla totiž Anna Jagellonská, sestra zahynuvšího Ludvíka. Rozdílné řešení nástupnického problému v Království českém na jedné straně a na Moravě, ve Slezsku a v Lužicích na straně druhé způsobilo v budoucnu státoprávní problémy.

V úvahách o budoucím králi přihlíděly české stavy také k rozložení mezinárodních sil, včetně stále hrozivější turecké expanze. Jako podstatnou okolnost, hovořící ve Ferdinandův prospěch, hodnotili postavení jeho staršího bratra Karla. Ten byl od roku 1516 španělským králem (pod jeho vládu spadaly i bohaté zámořské kolonie této velmoci), od roku 1519 králem (od 1530 císařem) Svaté říše římské národa německého a po otci Filipovi Sličném zdědil celé Nizozemí (v rozsahu současného Holandska a Belgie). Připočeteli k tomu, že Ferdinand držel rakouské země a v roce 1528 definitivně obdržel korunu uherskou, je jisté, že Habsburkové se rázem stali nejmočnější dynastií v Evropě.

Král Ferdinand I. Habsburský (dřevořez Lucase Cranacha)

Většina českého obyvatelstva si nepřipouštěla, že s Habsburky se aktualizovala otázka případné **rekatolizace** (opětovného pokatoličtění) českých zemí. Ferdinand sice přistupoval k církvím pragmaticky, ale byl katolíkem a katolíkem zůstat musel. Už kvůli bohatému Španělsku, kde

dominoval katolicismus. A bez Španělska by uskutečnění habsburských mocenských koncepcí nebylo myslitelné. Dalším důvodem byl ohled na Karla V. Ten jako panovník Svaté říše římské nemohl opustit katolicismus a rozejít se s papežem. Podlomil by tak

ideje universalismu, na nichž stála Evropa více než 700 let. V Čechách tento aspekt málokdo vnímal. Málokdo také chápal, že od této chvíle české země vstoupily do evropské politiky více než kdykoli předtím.

Českou politickou reprezentaci uklidnila Ferdinandova volební kapitulace. Chytrý Habsburk souhlasil se všemi předloženými požadavky, chránícími charakter stavovského státu. Slíbil, že bude sídlit v Praze, že nikoho nesesadí ze zemských úřadů, že neporuší stavovská práva, že nebude zasahovat do stavovské solidarity, že zaplatí královské dluhy, že uznává náboženskou svobodu a že nástupce nebude zvolen a korunován za jeho života. Netrvalo dlouho a čeští stavové poznali svůj omyl. Ferdinand Habsburský začal poměrně záhy stavovské výsady systematicky oslabovat.

První pokusy o vytvoření centralizované monarchie (1527—1547)

Vláda Ferdinanda I. Znamenala v našich dějinách výrazný předěl. Tento Habsburk byl panovníkem nadmíru energetickým a systematickým. Jeho úsilí směřovalo jednoznačně k posílení panovnické moci, podporou mu byla nejen vlastní cílevědomost, ale i postavení jeho bratra Karla ve Svaté říši římské. Někteří historikové soudí, že Ferdinand měl k panovnickému poslání větší nadání a možná i proto ho Karel V. ustanovil v Říši svým spoluvladařem (římským králem se stal Ferdinand v roce 1531).

Ferdinand tak soustředil ve svých rukou moc nad celým středoevropským prostorem. Ovšem už záhy narazil na odpor a potíže, které se jako první projevíly v Uhrách. Roku 1526 zvolili v uherském království Ferdinanda jen nejvyšší představitelé šlechty - magnáti, ale nižší a střední šlechta se přiklonila k sedmihradskému vévodovi Janu Zápolskému, vítězi nad selským povstáním vedeným zemanem Jiřím Dózou. Zápolský využil podpory Turků, s jejichž pomocí pak ovládl střed země a Sedmihradsko. V roce 1529 dokonce vojska sultána Sulejmana II. Oblehla Vídeň. Ferdinandovi zbylo jen Slovensko (Horní země), západní Uhry a Chorvatsko (potvrzeno mírem ve Velkém Varadině roku 1538). Ani po smrti Jana Zápolského se situace příliš nezlepšila. Prohloubil se konflikt s Osmanskou říší a Turci okupovali i Budín, kde vytvořili tzv. pašalík budínský. Hlavním městem Uher se pak stal slovenský Prešpurk (Bratislava).

Nicméně ani poměry v českých zemích nebyly zcela klidné. Českým stavům bylo solí v očích Ferdinandovo absolutistické počínání a snažili se rázně těmto snahám čelit. Brzy se výrazně střetly dva principy – stavovský, založený na starších výsadách, a panovnický, dožadující se silné ústřední moci. Proti Ferdinandovi se formovala široce založená stavovská opozice, která do jisté míry slučovala šlechtu i města.

Pokračování příští měsíc